

Ronald Inglehart: inimesed tahavad olla vabad

MARGUS ANSU

KUI INIMENE ON NÄLJAS JA HIRMUNUD, POLE VABADUS TEMA PRIORITEET, ÜTLEB POLITOLOOG **RONALD INGLEHART** USUTLUSES **SIGRID KÕIVULE**. MIDA JÕUKAMAKS MUUTUB ÜHISKOND, SEDA ROHKEM VALIKUVÕIMALUSI NÕUAB ENESELE ÜSIKISIK. PARAKU VÕTAVAD NEED PROTSESSID ROHKEM AEGA, KUI ARAABIA KEVADEST SÜNDINUD OPTIMISMIGA OODATAKSE.

Kui täpselt politoloogia üldse suudab maailmas arenguid ennustada?

Aus vastus on: ei suudagi. Me suudame ette näha üldisi tendentse, kuid täpselt ennustada me ei suuda. Moderniseerumisega, näiteks, käivad koos mingid kindlad nähtavad protsessid, mida piisavalt pika aja jooksul analüüsina saame öelda, et üks arengutsenaarium on tõenäolisem kui teine. Midagi kindlat ei saa lubada: komed võib homme Maad tabada ja kõik on kohe läbi.

Aga tõenäosusvõimalused on. Üks väga põhimõtteline vahe on selles, kas inimene on rikas või vaene. See, kas inimene kasvab üles nälgides või mitte, mõjutab tugevalt valikuid, mida ta elus teeb, tema väärtushinnanguid.

Valdava osa ajaloo jooksul on enamik inimesi üles kasvanud nii, et toidu hankimine on kõige olulisem ülesanne. See on domineerinud kõigis ühiskondades. Alles viimaste aastakümnete jooksul on järjest enam juurde tulnud neid ühiskondi, mis on suutnud luua tingimused, kus on turvatunne, toit selle osana, on olemas ja ellujäämine täiesti otseses füüsilises mõttes on iseenesest mõistetav. See on väga suur muutus ja enamik inimesi tahab ellu jääda – see on täiesti kindel.

Muutus seisneb selles, inimene võib keskenduda hoopis teistsugustele asjadele. Toidu hankimise asemel on võimalus vabadeks valikuteks ja see tähendab erinevate inimestele erinevaid asju: naistele sooliste võrdõiguslikkust, homoseksuaalidele võimalust vabalt valida neile sobiv elustiil, paljudele inimestele keskonnakvaliteeti. See on terve hulk erinevusi ja palju laiem ring valikuid, kui üksikisikul eales varem on olnud.

Kõige suurem üldistus on see, et kui ühiskonnad liiguvad «nälgimistasandilt» mõistliku turvalisusega arengutasemele, siis ühiskond muutub, poliitilised teemad muutuvad. Eesti on jõudmas sellele tasemele praegu, Saksamaa, Prantsusmaa, USA jõudsid sinnaamaale

mõne kümnendi eest. Varem oli majandus peamine osa poliitikast. Aga enam ei muutu inimesed majandusest rääkides emotsionaalseks. Majandus on endiselt oluline, kuid see on siiski vaid osa poliitikast, mitte kogu poliitika. Rikastes riikides on praegu poliitika põhi-teemadeks hoopis erinevad elustiilid ja üksikisiku valikud, elukvaliteet, näiteks USAs abort ja keskkond.

Millist üldisemat tendentsi te teadlasena maailmas praegu näete?

Võin üsna kindel olla, et demokraatiseerumise jätkumine kogu maailmas on aina tõenäolisem. Ma ei ette saa öelda, et näiteks tuleva aasta 17. detsembril muutub Hiina demokraatlikuks riigiks, aga ma ütlen, et pikas perspektiivis on Hiina demokraatiseerumine hoopis tõenäolisem, kui inimesed praegu arvavad.

Hiinas tehtud väärtusuuringud näitavad, et see protsess on algusfaasis, aga see on alanud. Majandus juba detsentraliseeriti, nii et isegi võimutipp on hakanud ettevaatlikult liberaliseeruma. Tõsi, nad kindlasti ei taha mingi kaose puhkemist, ja 1989. aasta sündmused hirmutasid võime. Siiski on Hiinas sõnavabadus juba suurem kui enne.

Kui ühiskond muutub rikkamaks, hakkavad muutuma ka inimeste väärtushinnangud. Juhtub kaks asja. Esiteks muutuvad inimesed ise haritumaks, urbaniseerunumaks, omandavad suurema organiseerimiskuse, info muutub kättesaadavamaks. Teiseks, mida inimesed tahavad? Toit ja turvalisus on muutunud iseenesest mõistatavaks ning inimesed hakkavad tahtma valikuvõimalusi.

Ma arvan, et enamik inimesi maailmas on praegu seisukohal, et demokraatia on hea. Mida nad selle all täpselt silmas peavad, võib mõneti erineda, ka demokraatiad on erinevad, kuid ühendav tunnusjoon on valikuvõimalused. Eelkõige sellepärast surve demokraatiseerumisele kasvabki, sest poliitika pakuvad kõige enam valikuvõimalusi demokraatlikud institutsioonid.

Araabia kevad on niisii demokraatiseerumise laine Põhja-Aafrikas. Nende areng on Euroopaga võrreldes olnud täiesti erinev. Milline on teie hinnang sealsele protsessidele?

Araabia riigid on meist väga erinevad. Kuni viimase ajani polnud neist ükski täiesti demokraatlik, mõned režiimid olid lihtsalt suhteliselt vabamad, kuid mitte demokraatlikud. Ma olen üsna kindel, et ka nemad demokraatiseeruvad aja jooksul, aga seal on hulk komplikatsioone.

Üks komplikatsioon on islamifundamentalismi mõjukus. Islamifundamentalism ei soosi demokraatiat, pigem tõrjub seda. Tõsi, see kasutab meelsasti demokraatia pakutavaid võimalusi, aga kui islami fundamentalism pääseb valimiste abil võimule, on üsna ootuspärane, et rohkem valimisi ka ei tule. Iraan näiteks.

Ma olen araabia kevade suhtes pessimistlik. Liibüa puhul on veel vara midagi öelda. Tuneesia tundub liikuvat demokraatiseerumise poole. Egiptuses võttis armee võimu ja on seda hoidnud. Valimised küll toimusid, aga ilmselt liiga vara, sest ainus arvestatav opositsioonijõud on Moslemi Vennaskond, kes sai ka kõige rohkem häält. Kas neist saavad islamistlikud moderniseerijad nagu demokraatlikus Türgis või tulevad tegelikult võimule fundamentalistid – ma ei tea. Praegu on mõlemad variandid võimalikud.

Araabia riigid arvavad väärtalt, et nad ei pea moderniseeruma. Nende probleem on nafta, mis näib nagu õnn, aga on hoopis needus. Naftatulu on teinud nad rikkaks – nad saavad lubada endale lennuväge, suuri paleesid, konditsioneeriga pilvelõhkujaid. Nad saavad välja näha moderniseerunud ilma seda protsessi tegelikult läbi tegemata. Nad lihtsalt pumpavad naftat ning valitsejatel on piisavalt raha, et maksta armeele ja oma poliitilistele toetajatele ning vältida nii demokraatia teket. See on tupik.

Ronald Inglehart

Sündinud 1934. aastal USAs. Michigani ülikooli poliitikateaduste professor, kelle algatatud on globaalne, sadu sotsiaalteadlaste ühendav uurimisprojekt World Values Survey. See uurib inimeste hoiakuid ja uskumusi ning seda, kuidas need aja jooksul muutuvad ja mis sugune on nende sotsiaalpoliitiline mõju. Ülemaailmsed väärtusuuringut viiakse läbi 1981. aastast ning see hõlmab 97 riiki kõigil kuuel asustatud mandril. Tema arvukad raamatud ja artiklid kultuurilistest muutustest ja nende tagajärgedest on olnud väga mõjukad. Tänavu septembris pälvib koos Pippa Norrisiga (Harvardi ülikool) maineka Johan Skytte auhinna «Uuenduslike ideede eest, mis puudutavad poliitilise kultuuri tähtsust ja allikaid ülemaailmses kontekstis ning mis on murdnud välja tavapäraste teaduslike lähenemiste raamidest». Preemiat annab välja Uppsala ülikooli Skytte fond ja seda nimetatakse ka mitteametlikuks politoloogias Nobelik. Professor Inglehart külastas sel nädalal Eesti Tartu Ülikooli riigiteaduste instituudi ja ELI-Venemaa uuringute keskuse (CEURUS) kutsel.

ALLIKAS: TARTU ÜLIKOO

NAFTARAHA ANNAB TUNDE, ET MODERNISEERUMIST EI OLE VAJA, NING VÄLISVAENLANE NÄITAB, ET AUTORITAARSET JUHTI ON VAJA.

Nafta on viimased 50 aastat olnud põhiline energiaallikas, kuid ma ei usu, et see jääb selleks järgmise saja aasta jooksul. Me liigume teiste allikate juurde, töö selles suunas ju käib. Aga praegu elavad naftariigid illusioonis, et rahaga on võimalik säilitada sotsiaalne kord. See töötab hästi, kuni raha on. Araabia kevad on nüüd osa režiime raputanud, kuid ma arvan, et päris rikkad naftariigid ei näe selles ohtu. Liibüa on siin muidugi erand, mis kinnitab, et lihtsalt maksimisest võimul püsimiseks alati siiski ei piisa.

Lisaks juba püsivalt muutunud konflikt Iisraeliga. Siit tuleneb ka pidev vastasseis läänega, keda peetakse valdavalt Iisraeli-meelseks. Autoritaarsele juhile on selline välisvaenlane ju suurepärane võimalus jõude enda ümber koondada. Nii nagu nälgjas inimese jaoks pole vabadus prioriteet, pole see seda ka hirmul inimese jaoks.

Niisii – naftaraha annab tunde, et moderniseerumist ei ole vaja, ning välisvaenlane (Iisrael) näitab, et autoritaarset juhti on vaja. Minu arvates on see täiesti ebaratsionaalne. Ideaalises maailmas teeksid Iisrael ja araabia riigid majanduskoostööd, sest Iisraelil on teadmised ja tehnoloogia, araabia riikidel on maavarad ja tööjõud. Aga maailm pole ideaalne.

Kui Palestiina taotles ÜRO liikmesust, ei olnud vastuseis kuigi häälakas. Rahvusvahelised institutsioonid ütlesid, et Iisraelil oli õigus takistada Türgi abilaeva oma vetes, ometi jäi see Türgi kodanike hukkamisest jahmunud üldsuse silmis täiesti tähelepanuta. Mulle tundub, et Iisrael on kaotamas oma mõju rahvusvahelises kogukonnas. Millist see tuleb?

Iisrael on olnud liiga karme kasutama jõudu.

Iisrael on oma relvajõudude arengu poolest naabritest kaugel ees. See on mõistetav – Iisrael on väike riik, keda ümbritsevad suured ja ebasõbralikud riigid. Need ebasõbralikud riigid mõistavad, et sõjaliselt nad Iisraeli vastu ei saa. Aga

nafta saavad saata lapsed kividega sõdureid pilduma ja kui mõni laps saab selle käigus vigastada või surma, siis maailm vihkab sõdureid, mitte ei küsi, miks need lapsed seal on. Araabia riigid provotseerivad ohvreid, teevad seda täiesti eesmärgipäraselt ja efektiivselt. Maailm põlgab sõdureid, kes sihivad lapsi, see on väga emotsionaalne vaatepilt.

Samal põhjusel ei ole Iisraeli naabrid vastu võtnud ka Palestiina põgenikke. Nende riikide suurust ja jõukust arvestades ei oleks see mingi probleem. Kuid fotod elementaarsete olmetingimusteta elavatest põgenikest on väga mõjuvõimas relv Iisraeli vastu.

Rääkides maavaradest kui needusest – kas Venemaa probleemid sarnanevad araabia riikide omadega?

Venemaa on suur riik koos suure hulga maagaasi ja naftaga ning see domineerib majanduses. Valitsus on võimukas, tal on palju raha, neil läheb hästi. Aga ülejäänud majandus ei arene ja mulle tundub, et ei saagi areneda, sest ka eduka majanduse saavutamiseks on vaja vabadust, avatud ühiskonda, kus inimesed on valmis katsetama uusi asju, ilma et selleks oleks vaja valitsuse heakskiitu.

Venemaal on nii rahulolematust kui ka rahulolu. Ma ei usu, et Putin lähiajal oma positsiooni kaotab. Kui Nõukogude Liit kokku kukkus, kukkus kokku ka majandus ning tundus, kokku kukub ka Venemaa. Putin on populaarne, sest paljude inimeste jaoks on tema see, kes suutis taastada korra – Venemaa ei lagune ja majandus on jälle jalgel. Ma olen üsna kindel, et isegi kui valimised oleksid olnud täiesti ausad, oleks Ühtne Venemaa need ikkagi võitnud.

Noored venelased ei jaga enam samu veendumusi ning ma arvan, et Venemaa samuti liberaliseerub, seda küll alles aastakümnete pärast. Aga toimub see samadel põhjustel – kui stabiilsus on iseenesest mõistetav, hakkavad inimesed tahtma rohkem vabadust ja valikuvõimalusi.